

בשבתו כבית המשפט הגבוה לצדק

העותרים:

1. מר חלופוס חגוס
2. מר מנסור מנסור מוחמד
3. האגודה לזכויות האזרח (ע"ר)
4. המוקד לפליטים ולמהגרים (ע"ר)

ע"י עו"ד אלעד כהנא ו/או עו"ד ענת בן-דור
התוכנית לזכויות פליטים
הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת תל-אביב
רמת אביב, תל-אביב 69978
טל': 03-6408107, 054-5800819 פקס: 03-6407422

- נ ג ד -

המשיבים:

1. שירות בתי הסוהר
  2. רשות האוכלוסין וההגירה
- ע"י פרקליטות המדינה
רח' צלאח א-דין 29, ירושלים
טל': 02-6466590; פקס: 02-6467011

עתירה למתן צו על תנאי

מוגשת בזאת עתירה למתן צו על תנאי, המופנה אל המשיבים ומורה להם לבוא וליתן טעם מדוע לא ימנעו מזימון וקליטת שוהים חדשים במגורוני מתקן "חולות", ככל שכבר שוהים במגורונים שישה אנשים או יותר, וזאת בהתאם לתכנית המתאר הארצית תמ"א/46, שמכוחה הוקם המתקן.

בקשה למתן צו ביניים

בית המשפט הנכבד מתבקש להורות על מתן צו ביניים המורה למשיבים להימנע מזימון וקליטת שוהים חדשים במגורוני מתקן "חולות", ככל שכבר שוהים הם שישה אנשים או יותר:

1. עניינה של העתירה הוא בהפרה של זכויות האדם של המוחזקים במתקן "חולות", כמו גם בחריגה מתכנית מתאר ארצית תקפה מס' 46 (להלן: **תמ"א 46**) המהווה כידוע חיקוק, וזאת על ידי המשיב 1 (להלן: **המשיב**). בכל מגורון במתקן השהייה "חולות" מוחזקים עשרה אנשים, תוך פגיעה קשה בזכות לפרטיות ובזכות לכבוד. גם תמ"א 46 קבעה בנספחיה, המהווים חלק בלתי נפרד מהתכנית, כי מספר השוהים בכל מגורון לא יעלה על שישה.

2. כפי שעולה מהתצהירים המצורפים לעתירה, המספר הגדול של אנשים בכל תא במתקן "חולות" גורם לקשיים רבים לשהים. בתאים יש המולה ותנועה בלתי פוסקות המפריעות לשינה ולמנוחה וכן לקיום שגרת חיים בסיסית. הדבר גם גורר בעיות ניקיון והיגיינה ויוצר בעיות סביב השימוש בתא השירותים היחיד בחדר (שהוא גם תא המקלחת). המספר הגבוה של אנשים בכל תא פוגע בזכויות השהים לפרטיות ולכבוד, שכן הם אינם יכולים לעסוק בענייניהם האישיים מבלי להיות חשופים לעיני כל השהים האחרים בתא. הדבר מאלץ אנשים לעזוב את התאים אל השטחים הציבוריים במתקן על מנת למצוא מקום פרטי ושקט.
3. כמפורט בעתירה, מספר כה גבוה של שוהים בתא חורג בהרבה מהדין שנקבע בנוגע לעצורים ואסירים במתקני המשיב; מהמצב הקיים במתקנים אחרים בישראל שנועדו לתכליות אזרחיות; ומהמקובל בעולם בנוגע למרכזי שהייה פתוחים למבקשי מקלט.
4. יתרה מכך: אכלוס מספר כה רב של אנשים בכל מגרון נוגד כאמור גם את תמ"א 46 שמכוחה הוקם מתקן "חולות". שניים מנספחי התכנית – הנספח החברתי והפרוגרמה המפורטת, המהווים חלק בלתי נפרד מהתכנית – קובעים כי בכל מגרון יוחזקו לכל היותר 6 שוהים (ר' עמוד 7 לנספח "פרוגרמה מפורטת", טבלה מספר 2; ועמוד 89 ל"נספח חברתי" לתמ"א 46, מצורפים כנספחים ע/6-7 לעתירה).
5. כמפורט בעתירה, הח"מ פנה למשיבים בנושא מספר פעמים, ולבסוף נענה כי אין בכוונת המשיבים להפחית את מספר השהים בכל תא, וזאת מכיוון שלא מוכרות למשיבים התלוונות המתוארות לעיל ובעתירה. בתשובה לא ניתנה התייחסות לטענה כי שיכון עשרה אנשים בתא חורג בהרבה מהדין שנקבע לגבי מתקני שבי"ס אחרים ומדרישות תמ"א 46; וכל שנטען הוא שהמצב הקיים עומד בהוראה אחרת שנקבעה בתכנית בדבר שטח המחיה המינימלי לכל שוהה (4.5 מ"ר) – למרות שהעותרים כלל לא טענו שתנאי האחזקה במתקן "חולות" לוקים בתחום זה, אלא טענו שמספר האנשים המוחזקים בכל תא חורג מהקבוע בתמ"א.
6. נוכח הפגיעה בזכויותיהם של השהים במתקן, מוגשת בקשה זו לצו ביניים לצד העתירה לצו על תנאי הכרעה בבקשה למתן צו ביניים מתבססת על שני שיקולים עיקריים: סיכויי העתירה להתקבל ומאזן הנוחות. כידוע, ככל שסיכויי העתירה להתקבל גבוהים יותר, כך שיקול מאזן הנוחות יקטן, ולהפך. בענייננו, גם סיכויי העתירה להתקבל גבוהים וגם מאזן הנוחות נוטה לטובת העותרים.
7. **סיכויי העתירה** להתקבל גבוהים. מעבר לפגיעה בזכויות השהים לפרטיות ולכבוד, המשיבים, באכלוס יתר של התאים במתקן, פועלים בניגוד לדרישות הקבועות בתמ"א 46 השקולה במעמדה לחיקוק. כאמור, מספר השהים המקסימלי לתא נקבע באופן מפורש בשני נספחים שונים של תמ"א 46 והוגבל ל-6 בני אדם בתא, וזאת לאחר דיון מפורט בזכות השהים לפרטיות ולכבוד. מדובר בהוראת חיקוק ברורה, שהמשיב חורג ממנה, ודי בכך על מנת להראות כי סיכויי העתירה הם לכל הפחות גבוהים.
8. עוד נזכיר לעניין זה, כי המצב הקיים בפועל, בו משוכנים 10 אנשים בתא במתקן, חורג בהרבה מזה המקובל בעולם לגבי מתקנים פתוחים; מזה שנקבע לגבי אסירים ועצורים בישראל; ומזה שנקבע לגבי מסגרות אזרחיות אחרות בישראל שנועדו לשכן מספר גדול של בני אדם.
9. יצוין, כי בתשובת המשיב לפניית הח"מ בנושא (ר' נספחים ע/8-11 לעתירה), התעלם המשיב מדרישות התמ"א האמורות ומהפרתן השיטתית במתקן "חולות". כל שטען המשיב הוא שהוא עומד בהוראות אחרות שנקבעו בתמ"א 46, לעניין שטח המחיה המינימלי שהוקצה לאדם. אולם עמידה בהוראה אחת הקבועה בתמ"א 46 אינה פוטרת את המשיב מעמידה בדרישה אחרת הקבועה במסמכיה. בחירת המשיב

בתשובתו להתעלם מחלק מדרישות התמ"א מלמדת, כי אף המשיב אינו סבור שהמצב בפועל עולה בקנה אחד עם תמ"א 46.

10. אשר ל**מאזן הנוחות**, הרי שהוא נוטה במובהק לטובת העותרים. כאמור בעתירה, אכלוס מספר רב של שוהים בתא אחד גורם לפגיעה חמורה בזכותם לפרטיות ולכבוד ועומד בניגוד לתכליתו האזרחית של המתקן. הפגיעה מתמשכת ומלווה את השוהים לאורך כל שעות היממה והשהות במתקן. כאמור, תנאי האכלוס במתקן מבחינת מספר האנשים בכל תא גרועים אף מאלו שנקבעו ביחס לאסירים ועצורים, בניגוד להוראות הדין בדבר מתקנים אחרים בעלי אופי אזרחי, ובניגוד למצב הקיים בעולם.

11. בעוד שמתן צו הביניים יקל באופן משמעותי על השוהים בתאים במתקן, למשיבים לא ייגרם כל נזק ממתן הצו הביניים, המגביל אך את האפשרות לאכלס את התאים במתכונת הקיימת שמנוגדת לדין. המשיבים אינם מתבקשים לאכלס מחדש את התאים, אלא אך להימנע מהשמת שוהים חדשים בתא שכבר יש בו 6 (או יותר) בני אדם, ככל שבעתיד יזומנו שוהים חדשים למתקן (ולהבנת העותרים, המתקן נמצא בתפוסה מלאה). המשיבים יוכלו למצוא פתרונות שונים לאכלוס המתקן, שיעלו בקנה אחד עם הדין. אף אם ייטען שאין בנמצא פתרונות אחרים למצב והדבר יאלץ את המשיבים לזמן למתקן מספר קטן יותר של אנשים, ממילא מתקן "חולות" יכול לאכלס בכל רגע נתון רק חלק קטן מכלל מבקשי המקלט הנמצאים בישראל, והוא אמור לפעול בשיטה של "דלת מסתובבת" כך שמרבית מבקשי המקלט ממילא נותרים חופשיים בכל רגע נתון (ר' דברי כבוד הנשיאה נאור בסעיף 100 בבג"ץ 8665/14 **דסטה נ' הכנסת** [פורסם בנבו] (11.8.15); וכן סעיף 5 לפסק דינו של כבוד השופט עמית).

12. נוכח האמור לעיל, מתבקש בית המשפט הנכבד להורות על מתן צו ביניים כמבוקש.

מבוא

1. עניינה של העתירה הוא בהפרה של זכויות האדם של המוחזקים במתקן "חולות" (להלן: "חולות"), כמו גם של תכנית מתאר ארצית תקפה מס' 46 (להלן: **תמ"א 46**) המהווה כידוע חיקוק, וזאת על ידי המשיב 1. בכל מגורון במתקן השהייה "חולות", שהוא למעשה תא המגורים במתקן, מוחזקים עשרה אנשים, תוך פגיעה קשה בזכות לפרטיות ובזכות לכבוד; אף תמ"א 46 קבעה בנספחיה המהווים חלק בלתי נפרד מהתכנית, כי מספר השהים בכל מגורון לא יעלה על שישה.
2. למיטב ידיעת העותרים, ב"חולות" מוחזקים כיום למעלה מ-3,000 מבקשי מקלט שאסור להרחיקם מישראל לארצותיהם בשל עקרון ה-*non refoulement*. שאלת חוקתיות המתקן נדונה בבית המשפט העליון פעמיים. בפסק הדין האחרון שניתן בבג"ץ 8665/14 **דסטה נ' הכנסת** ביום 11.8.15 (להלן: **עניין דסטה**) קבע בית משפט נכבד זה כי החזקתם הכפויה של מבקשי המקלט בחולות פוגעת בזכויותיהם, אולם בשים לב לתכלית הקמתו וקיצור משך השהייה בו בתיקון לחוק למניעת הסתננות, בית המשפט אפשר את הפעלת המתקן. בצד זאת נקבע, כי סוגיות שונות הנוגעות ליישום החוק ולתפעול המתקן יידונו בנפרד מפסק הדין החוקתי, במסגרת הליכים מינהליים. קביעתו של בית המשפט בפסק הדין החוקתי לא נקטה בעמדה לגבי טענות הנוגעות לסוגיות אלו.
3. השהים במתקן מוחזקים במגורונים, המהווים את תאי המגורים במתקן, ושמאכלסים כל אחד עשרה אנשים. מצב זה פוגע בשהים ומקשה עליהם לנהל שגרת חיים בסיסית. מספר כה רב של אנשים יוצר רעש וצפיפות רבה. הוא יוצר עומס על התשתיות (תא השירותים והמקלחת) בכל חדר. הוא מביא להפרה קשה של הזכות לפרטיות ושל היכולת שלא לחשוף את ענייניהם הפרטיים לעיני כל. תלות מוחלטת זו של השהים בסביבתם מובילה להיעדר שליטה במרחבם האישי, וכיוצא מכך לפגיעה קשה בזכותם לכבוד.
4. החיים יחדיו בצוותא הינם אפוא קשים ביותר. המצב ב"חולות" אף גרוע בהרבה מזה שנקבע בדין לגבי בתי מעצר ובבתי סוהר פליליים. הוא גרוע מהמצב שנקבע לגבי מתקנים אחרים בעלי אופי אזרחי. הוא גרוע מהנהוג במדינות אחרות לגבי מתקנים פתוחים. יתרה מכך: הוא סותר את תמ"א 46, שמכוחה נבנה מתקן "חולות", אשר קובעת מספר **מקסימלי** של שישה אנשים במגורון **לכל היותר**. מדובר בהפרה של חיקוק, שכן זהו מעמדה הנורמטיבי של תכנית.
5. פניות העותרים בנושא אל המשיבים נענו בתשובה הכללית, לפיה לא מוכרות להם תלונות על העדר פרטיות ותנאים ירודים; וכי המצב הקיים תואם הוראה אחרת בתמ"א 46, בדבר שטח מחיה מינימלי של 4.5 מ"ר לאדם. כאמור בעתירה זו, אין מדובר בהוראות חלופיות, והתמ"א קבעה במפורש הן שטח מינימלי לאדם והן מספר מקסימלי של ששה במגורון. בנסיבות אלה, ובשים לב לפגיעה הלא מידתית בזכויותיהם של המוחזקים במתקן, מוגשת עתירה זו.

הצדדים

6. העותר 1 הוא מבקש מקלט אזרח אריתראה, יליד 1980. העותר גויס לצבא האריתראי בשנת 2004 לשירות כפוי בלי מגבלת זמן ובשנת 2010 נמלט מהשירות הצבאי ומארצו. אשתו שנותרה באריתריאה נדרשה לשלם קנס בגין בריחתו. העותר נמלט לסודן, משם הגיע למצרים ובסופו של דבר לישראל, אליה נכנס דרך גבולה הדרומי בחודש מאי 2011. עם כניסתו נלקח העותר למתקן "סהרונים" בו הוחזק כחודש.

לאחר שחרורו עבר להתגורר בגדרה, שם גר עד 2013. בשנה זו עבר להתגורר בתל אביב. העותר הגיש בקשה למקלט ואף עבר ראיון מקלט ביולי 2015, ומאז הוא ממתין להחלטה.

7. בסוף שנת 2015 זומן העותר להתייצב במתקן "חולות", והוא שוהה בו מאז דצמבר 2015 באגף 8A. יחד עמו, שוהים בתא שהוקצה לו עוד תשעה אנשים. יצוין כי עובר להגעתו ל"חולות", התגורר העותר בתל אביב בדירה עם שותף אחד עד שניים בלבד.

8. העותר 2 הוא מבקש מקלט אזרח סודן, יליד 1988. העותר הוא ממוצא דארפורי ובשנת 2003, עם פרוץ האלימות מצד הממשל כלפי המיעוט הדארפורי, נמלט למחנה פליטים בדארפור, שם חי עד שנעצר ב-2011. לאחר מעצרו ברח העותר למצרים ומשם המשיך לישראל, אליה נכנס דרך גבולה הדרומי באוגוסט 2011. עם כניסתו לישראל הוחזק במתקן "סהרונים" שלושה שבועות, ולאחר שחרורו עבר להתגורר בקריית מלאכי. העותר הגיש בקשה למקלט ובחודש אפריל 2015 עבר ראיון. מאז ממתין העותר להחלטה.

9. באוקטובר 2015 נשלח העותר למתקן "חולות" והוא שוהה בו מאז באגף 3B. יחד עמו שוהים בתא שהוקצה לו עוד תשעה אנשים. יצוין כי עובר להגעתו ל"חולות", התגורר העותר בקריית מלאכי בדירת שלושה חדרים יחד עם שותף אחד בלבד.

10. העותרים 3-4 הם ארגוני זכויות אדם הפועלים, בין היתר, להגנה על זכויותיהם של מבקשי מקלט הזכאים להגנה בינלאומית.

11. המשיב 1, שירות בתי הסוהר, אחראי על תפעול מתקן "חולות" מתוקף סעיף 32 לחוק למניעת הסתננות (עבירות ושיפוט), תשי"ד-1954. מנהל המתקן, באישור נציב שירות בתי הסוהר, מוסמך לקבוע הוראות בדבר "שיבוץ במגורי המרכז", בהתאם לסעיף 32(א)(1) לחוק למניעת הסתננות.

12. המשיבה 2, רשות האוכלוסין וההגירה, מוסמכת להוציא "הוראות שהייה" למבקשי מקלט, המחייבות אותם להתייצב ב"חולות", בהתאם לחוק למניעת הסתננות.

הרקע העובדתי

א. מרכז השהייה "חולות"

13. ביום 28.11.10 התקבלה החלטת ממשלה מס' 2507, שעניינה, בין היתר, "הקמת מרכז שהייה למסתננים מגבול מצרים". חרף זאת, מתקן "חולות" החל לפעול רק בשלהי שנת 2013, לאחר שבית משפט נכבד זה קבע בבג"ץ 7146/12 אדם נ' הכנסת [פורסם בבנו] (16.9.13) כי תיקון מס' 3 לחוק למניעת הסתננות, שהתיר להחזיק מבקשי המקלט במשמורת לתקופה של עד שלוש שנים, אינו חוקתי.

14. בעקבות פסק הדין חוקקה הכנסת את החוק למניעת הסתננות (עבירות ושיפוט) (תיקון מס' 4 והוראת שעה), התשע"ד-2013. במסגרת תיקון זה הוסף לחוק פרק ד', אשר הסדיר את הקמתו של מרכז שהייה למבקשי מקלט והסמיך את המשיבה 3 להעביר אליו כל מבקש מקלט שנמצא קושי להרחיקו מישראל. ניהולו הופקד בידי המשיב 2. ביום 11.12.13 פורסם צו למניעת הסתננות (עבירות ושיפוט) (הכרזה על מרכז שהייה למסתננים) (הוראת שעה), תשע"ד-2013. בצו זה, אשר הוצא מכוח סעיף 32 לחוק, הכריז השר לבטחון פנים על מתקן "חולות" שבנגב כעל מרכז שהייה ל"מסתננים" לפי פרק ד' לחוק.

15. חוקיות התיקון נדונה בבית המשפט העליון בבג"ץ 7385/13 איתן – מדיניות הגירה ישראלית נ' ממשלת ישראל [פורסם בבנו] (22.9.14) (להלן: עניין איתן), בסופו נפסק ברוב דעות, בין היתר, כי פרק ד' לחוק

אינו חוקתי. ביום 8.12.14 התקבל בכנסת תיקון נוסף במסגרתו נחקק פעם נוספת פרק ד' לחוק. עתירה שהוגשה נגד התיקון נדחתה ברובה בפסק הדין שניתן בבג"ץ **דסטה**, אך במסגרתו בוטלו ההוראות שאפשרו להחזיק אדם במתקן למשך 20 חודשים, בשים לב לפגיעת המתקן בזכויות אדם. נקבע, כי אם תוך פרק הזמן שנקבע לא יתוקן החוק, לא יהיה אפשר להוציא הוראות שהייה למתקן.

16. ביום 11.2.16 התקבל בכנסת תיקון במסגרתו נקבעה תקופת שהייה מקסימאלית של 12 חודשים במתקן "חולות".

17. בעניין **דסטה** נקבע, כי סוגיות הנוגעות ליישום החוק ולתפעול המתקן לא יידונו במסגרת פסק הדין החוקתי, ויש לדון בהן בנפרד במסגרת הליכים מינהליים; וכי אין בפסק הדין החוקתי כדי להביע עמדה לגבי טענות הנוגעות לסוגיות אלו:

"השאלות מי יוזמן למרכז השהייה; מהם התנאים שיסופקו לשהים במרכז; והיכן ימוקם המרכז – הן שאלות המצויות בעיקרן במישור המינהלי, ומוסדרות בתקנות ובהחלטות שהתקבלו מכוח החוק. בין המדינה לבין העותרים שוב ניטשה מחלוקת ביחס לנושאים אלה, ודעתי – כשם שהייתה דעתי בעניין איתן – היא כי האכסניה הנכונה לבירורן איננה הליך זה." (פסקה 53 לפסק דינו של השופט פוגלמן, ההדגשה הוספה).

18. משכך, עתירה זו מוגשת ביחס לאחד מהיבטיו התפעוליים של מתקן "חולות" – מספר האנשים המוחזקים בכל תא.

ב. מספר השהים במגורן

19. מתקן "חולות" מחולק לפלחים, שמחולקים לאגפים, שמחולקים לתתי אגפים שמחולקים למגורונים, הם תאי המגורים במתקן. תנאי המחייה בחולות קשים. למשל, האגפים ננעלים במהלך הלילות; השהים במקום נתונים לפיקוח ומשטור מצד הסוהרים; השהים במתקן אינם רשאים להכין את מזונם בעצמם או להכניס למתקן מזון שנרכש מחוצה לו ושאינו ארוז, וכן הם אינם רשאים לארח במתקן. כניסה ויציאה אפשריות החל מהשעה 6:00 ועד לשעה 22:00 ונדרשת התייצבות במתקן פעם ביום כקבוע בתקנות הנוכחות. על השהים במתקן נאסר לעבוד והם מקבלים קיצבה של 16 ש"ח ליום. שעמום ובטלה הן תופעות מוכרות במקום. ריחוקו של המתקן מהעיר הקרובה ביותר, העדר ההכנסה וחובת ההתייצבות במתקן, מערימים קשיים משמעותיים על היכולת המעשית להתרחק מהמתקן.

20. כפי שעולה מהתצהירים המצורפים לעתירה זו, אחד הקשיים העיקריים הנגרמים למוחזקים במתקן "חולות" נעוץ במספר המוחזקים בכל תא. בכל אחד מתאי המתקן מוחזקים עשרה אנשים. החדרים צרים וארוכים וגודלם 45 מ"ר. החדרים כוללים חמש מיטות קומותיים, עשרה תאי אחסון קטנים ללא אפשרות נעילה ותא קטן למקלחת ולשירותים. התצלומים הבאים שצולמו באגף 8 ובאגף 3 ב"חולות" ממחישים זאת:

21. עתירה זו נתמכת בתצהיריהם של העותרים 1 ו-2, אולם הפגיעות המתוארות להלן אינן ייחודיות להם. לעתירה מצורפים עוד 4 תצהירים: תצהירו של מר עומר עיסא, אזרח סודן ששהה במתקן אך שוחרר ממנו בחודש אפריל; תצהירו של מר אפוורקי טעמה, אזרח אריתריאה המוחזק במתקן; תצהירו של מר תחלא טספמרום, אזרח אריתריאה המוחזק במתקן; ותצהירו של מר טספאי קנדה, אזרח אריתריאה המוחזק במתקן.

העתק תצהיריהם של מר עיסא, מר טעמה, מר טספמרום ומר קנדה מצורפים לעתירה ומסומנים ע/1-4.

22. כמפורט בתצהירים, החיים הכפויים במתכונת זו אינם מאפשרים לשוהים פרטיות כלשהי. אין להם מרחב פרטי והם נאלצים לחיות ברעש ובצפיפות. המצהירים מספרים על העדרה של פרטיות מינימלית כתוצאה ממספר השוהים הגדול בכל תא. הם מספרים על רעש וצפיפות ועל קשיי השינה הנובעים מכך. הם מספרים על מספר האנשים הגדול שנדרש לחלוק תשתיות דלות ומעטות (תא אחד של שירותים ומקלחת). התנאים הקיימים אינם מאפשרים לאדם לעסוק בחדרו בענייניו האישיים עקב הרעש הבלתי פוסק הנוצר כתוצאה משהות של אנשים רבים בחלל קטן, וכן מתוך הרצון שלא לחשוף את ענייניו הפרטיים לעיני כל.

23. קשיים רבים מתעוררים סביב סוגיית השינה. שהות של עשרה אנשים בתא אינה מאפשרת תיאום של זמני השינה וכיבוי האורות, שכן לכל אדם יש הרגלי שינה שונים, צרכים שונים וזמנים שונים הנוגעים לשנתו. שמירה על שקט אינה אפשרית כאשר מדובר במספר כה גדול של אנשים השוהים בחלל אחד. לאנשים צרכים שונים שלא ניתן להגביל, החל משירותים ומקלחת, הנמצאים בתא, ועד שיחות טלפון מקרובי משפחה וחברים. הללו יוצרים הפרעות בלתי פוסקות ומגבילים את השוהים בשעות השינה שלהם ובאיכות השינה שלהם. בנוסף, וכפי שעולה מתצהירו של העותר 2, חלק מהשוהים סובלים מהפרעות פוסט-טראומטיות כתוצאה מאירועים שחוו במדינות המוצא ובדרום ישראל, הפרעות שלא פעם מחמירות כתוצאה מהצפיפות בחדרים וגורמות להם להתעורר מדי לילה בצעקות, דבר שכמובן מפריע ליתר האנשים בחדר.

24. קשיים נוספים נגרמים מהצורך של עשרה אנשים לחלוק בתא שירותים ומקלחת אחד. הדבר גורם לתור והמתנה ארוכה, ולרעש בשעות הלילה ובשעות הבוקר המוקדמות כתוצאה מכך שתאי השירותים מצויים בתוך המגורונים. הדברים מתועדים בתצהירים התומכים בעתירה, ובאלו המצורפים אליה כנספחים.

25. וכך מתאר זאת העותר 1 בתצהירו:

"השהות הכפויה עם 9 אנשים בחדר מאוד קשה לי. החדרים צרים וארוכים ואין הרבה מרחב או מרחק אחד מהשני. יש תנועה מתמדת של אנשים בחדר, חלקם ישנים בלילות וחלקם בימים, יש רעש באופן תמידי שמפריע לי לעסוק בפעילויות שונות, כמו לקרוא. גם לי לא נעים להפריע לאחרים ויוצא שאני וחבריי לחדר מאוד מוגבלים בכל פעולה שנרצה לעשות. אנחנו כמובן מנסים להתחשב אחד בשני אבל המצב מאוד קשה לנו.

מעבר לרעש, חסר לי מקום שבו אוכל להיות עם עצמי ולעסוק בענייני בלי להיות חשוף כל הזמן לעיני ואוזני אחרים. כך למשל כשאני רוצה לשוחח עם משפחתי באופן אבסורדי אני צריך לחפש מקום ציבורי כדי לשוחח בו. עכשיו למשל מאוד

חס אבל אני מרגיש לא בנוח להסתובב בלבוש נוח או חלקי כפי שהייתי יכול לעשות בביתי.

אני לא חש בנוח להתפלל בחדר בהתאם לדתי, בחדר גרים גם אנשים בני דתות אחרות. אנו כמובן מכבדים זה את זה אבל במצב הקיים אינני מרגיש נוח עם העניין.

אנחנו חולקים חדר שירותים ומקלחת אחד ל-10 אנשים. הדבר יוצר תורים, יש בעיה של היגיינה וניקיון והציוד שניתן לנו אינו מספיק. אין לנו סבון ידיים, חומר הניקיון לא מספיק כדי לשמש 10 אנשים וכך גם גלילי נייר הטואלט".

גם העותר 2 מתאר בתצהירו דברים דומים:

"החיים יחד עם 9 אנשים נוספים בחדר קשים לי מאוד. נאלצתי להפסיק לקיים עיסוקים רבים שהייתי מקיים לפני כן, כתוצאה מהמגורים המשותפים. לדוגמא, שמיעת הרצאות ומוזיקה אינה מתאפשרת לי, מכיוון שהדבר מפריע ליתר חברי לחדר. בחדר יש רעש ותנועה מתמדת, אף שאנחנו מנסים להתחשב זה בזה.

הרגלי החיים והשינה של יתר האנשים מאוד שונים, ומקשים עליי לקיים את אורח חיי שאני רגיל. חלק מהאנשים ישנים במהלך היום, וחלקם הולכים לישון מאוחר מאוד בלילה. הדבר מקשה על שעות שינה קבועות, מקשה על התארגנות בבוקר, ועל היכולת ללמוד בחדר במהלך היום.

השהייה עם 9 אנשים נוספים בחדר מקשה על הסכמה לגבי אופן ההתנהלות בחדר: מתי לכבות את האור, האם להדליק מזגן, לפתוח חלון וכו'. כך גם לגבי נושאים של ניקיון והיגיינה. ללא ספק, אם היינו פחות אנשים היה לנו קל יותר להסתדר ולהגיע להסכמות.

אני יודע שבחדרים אחרים יש אנשים עם בעיות נפשיות, שגורמות להחרפה של הבעיות המותארות. למשל, מתעוררים באמצע הלילה בצעקות ומפריעים ליתר חברי החדר.

השימוש במשותף של 10 אנשים בתא שירותים ומקלחת אחד יוצר בעיות של עומס, יש תור ארוך בהמתנה לשירותים ונאלצים לחכות זמן רב."

26. הכמיהה לפרטיות ותחושת החשיפה המתמדת לעיני אחרים הנגרמת ממגורים משותפים עם מספר רב של אנשים משותפת לשוהים רבים במתקן. כך עולה למשל מהתצהירים הנוספים המצורפים לעתירה זו. מר עיסא הצהיר (1/ע) כי:

"מספר האנשים הגבוה בחדר היה קושי ממשי במשך השנה בה חייתי במתקן. בשל בידודו הגיאוגרפי של המתקן ובהיעדר הכנסה שתאפשר להתרחק ממנו, חלק גדול משותפיי לחדר תמיד נמצאו במתקן. כמו כן, מכיוון שאין במקום תעסוקה אמיתית, אנשים רבים בחרו להעביר את ימיהם בשינה בחדר או סתם בשהייה בו ולכן תמיד היו הרבה אנשים בחדר.

במצב הזה, החדר תמיד היה הומה אנשים, חלקם ערים וחלקם ישיבים. בחדר תמיד הייתה תנועה של אנשים ולא הייתה בו כל פרטיות. במובנים רבים, כשרציתי להיות לבד, נאלצתי לצאת מהחדר ולחפש מקום פחות ציבורי מהמקום שאמור היה להיות החדר שלי. הנוכחות התמידית של מספר גדול של אנשים סביבי יצרה אצלי לחץ ותחושת מועקה קשה ולצערי תחושה זו הייתה קשה במיוחד בתוך החדרים.

מעבר לכך, המספר הגדול של האנשים ששוהים חלק ניכר מזמנם בחדר, הביא לכך שתמיד היה רעש בחדר. אי אפשר היה להתרכז בכלום ואפילו לישון בצורה טובה. תמיד אנשים נכנסו ויצאו, קמו וירדו מהמיטות, הלכו לשירותים וחזרו. חלקם שמו מוזיקה או סרטים, מה שהפריע לאחרים. מהצד השני, תמיד הרגשתי צורך להימנע מלהפריע לאחרים, מה שגרם לכך שלא יכולתי להיות חופשי בחדר שלי.

היו עוד בעיות מעשיות שנגרמו כתוצאה מכך שקבוצה גדולה של אנשים חייבת להיות כל הזמן יחד: היגיינה ירודה, ריח לא נעים ומחלוקות סביב התפעול השוטף של החדר. אחת הבעיות הקשות הייתה השימוש של עשרה אנשים בתא שירותים אחד שהוא גם תא המקלחת.

לפני שזומנתי לחולות גרתי בדירת שני חדרים עם שותף אחד שהיה חבר שלי. עכשיו אני גר בירושלים לבד. ההבדל בין המגורים שלי לבד או עם חבר, לבין המגורים עם תשעה זרים בחולות, הוא הבדל גדול וממשי, וזה זכור לי כאחת הבעיות העיקריות שהיו לי בחולות."

מר טעמה הצהיר (2/ע), כי :

"לפני הגעתי לחולות גרתי לבדי בחיפה. היו לי מרחב, שקט ופרטיות. יכולתי לעסוק בעיסוקי מבלי להפריע לאיש ומבלי שאיש יפריע לי. שלטתי בזמן שלי ובמרחב שלי. יכולתי ללמוד ולהתרכז בלימודי. הייתה לי פינה בעולם שהיא רק שלי.

מאז שהגעתי לחולות, הכל השתנה. המגורים עם תשעה אנשים בחדר כל כך קטן גורמים לזה שתמיד יש אנשים בחדר. תמיד יש רעש ואנשים תמיד באים והולכים. אני לא מצליח להתרכז בלימודים שלי וגם לא מצליח לישון טוב בלילה.

לפעמים קשה להירדם באור או ברעש. גם אם אנשים מתאמצים להיות בשקט, הם יוצרים רעש בחדר כל כך צפוף. גם אם אני רוצה ללכת לישון מוקדם, אני נאלץ להמציץ עד שרב האנשים בחדר ילכו לישון גם הם, כדי שאוכל להירדם.

אני משתדל להיות כמה שפחות בחדר, כי החדר הוא בעצם אחד המקומות הכי ציבוריים שיש בכל מתקן חולות. לפעמים אדם פשוט רוצה להיות לבד, בשקט, לעסוק בענייניו שלו, וזה פשוט בלתי אפשרי בחולות.

חוץ מזה שתמיד יש רעש ואין פרטיות, כולנו גם צריכים לחלוק את החדר והשירותים שלו יחד. זה מאד קשה ולא נעים. יש עומס על השירותים ולא פעם יש תורים. יש בעיות של ניקיון ולפעמים של ריח".

מר תחלה טספורם הצהיר (ע/3), בין היתר, כי :

"קשה מאוד לחיות עשרה אנשים בחדר. לכל אחד יש צורת חיים שונה. לכל אחד יש זמני שינה שונים, וקשה להסכים על שעת כיבוי אורות, כל הזמן מדליקים ומכבים את האור.

יש בעיה עם השירותים והמקלחת, אנשים כל הזמן הולכים לשירותים, גם בלילה כשאני ישן, ומעירים אותי. יש קושי לשמור על ניקיון והיגיינה של שירותים ומקלחת אחת שמשותפת להרבה אנשים.

קשה לי מאוד ללמוד ולקרוא ספרים, מכיוון שבמשך היום יש רעש ותנועה, ובלילה האורות כבויים.

במשך הלילה יש כל מיני רעשים וזה מקשה על השינה.

אין מקום שאפשר להיות בו בפרטיות, אם אני רוצה לדבר עם חבר בטלפון אי אפשר לדבר בחדר מכיוון שכולם מקשיבים, בחוץ יש רעש ואנשים שמשחקים וחם, לכן אין מקום להיות בו. כשאני רוצה להיות לבד אין לי מקום. בכל מקום יש אנשים, גם בכיתות, גם בחדר הטלוויזיה. החדר לא מופרד, אין מחיצות, הוא צר וארוך".

27. כאמור, העותר 1 מצהיר כי יש קושי להתפלל ולקיים את טקסי דתו במצב של צפיפות ורעש מתמיד (יובהר, כי במתקן אין כנסיה או מסגד). זאת, בנוסף לקושי הגלום בכך שהשוהים שייכים לתרבויות ולדתות שונות, דבר המייצר תחושת חוסר נוחות ופרטיות בעת מילוי חובותיהם הדתיות. עולה גם מתצהירו של מר טספאי קנדה (ע/4) :

"למרות הניסיונות להתחשב זה בזה, ריבוי האנשים והרגלים המגוונים מובילים לקשיים לא מועטים. למשל, כשאני מתפלל אנשים אחרים רוצים לשמוע מוזיקה. הדבר מקשה עליי, אבל איני רוצה ליצור חיכוכים ומריבות ועל כן אני שותק.

אני לא יכול לקרוא במהלך הערב, שכן חלק מחבריי מעוניינים לכבות את האור וללכת לישון. לכן, אני צריך לוותר על הקריאה, או לחילופין להפריע לחבריי לישון.

הצפיפות והתור הארוך לשירותים גורם לי להפסיד לעיתים תפילות.

אני צריך לצאת מהחדר ולחפש מקום פרטי בכדי לדבר בטלפון. באופן כללי החדר אינו מאפשר פרטיות ותחושה נוחה לעסוק בענייני הפרטיים. כל פעולה, לרבות שיחות הטלפון, נצפות ונשמעות ע"י כלל חברי לחדר".

28. חשוב להדגיש, כי אורח חייהם של העותרים 1 ו-2, כמו גם של רבים מיתר השוהים במתקן, היה שונה לחלוטין לפני הגעתם ל"חולות" והם חיו לפני כן עם שותף אחד או שניים בחדרים נפרדים. החזקתם בתא אחד עם עוד 9 אנשים מציבה בפניהם קשיים חדשים. ברם, גם אורח החיים של שוהים שהתגוררו לפני כן עם יותר משותף אחד או שניים היה שונה בתכלית. כך למשל עולה מתצהירו של מר תחלא טספמרום, אשר בתקופות מסוימות של מחסור כלכלי, התגורר בשנותיו בישראל עם שבעה חברים בדירה (ובתקופות אחרות עם מספר נמוך יותר, למשל שלושה שותפים). מעבר לכך שמגורים עם מספר זה של אנשים *בדירה* שונה ממגורים עם מספר גבוה מזה *בחדר*, הרי שכאמור בתצהיר, אופי המתקן בכלל והיעדר התעסוקה שבו בפרט מובילים לכך שמרבית השוהים נמצאים במהלך רוב היום בתאים. זאת בשונה מחיים משותפים בעיר, אז כל אחד פונה לעיסוקיו במהלך היום. כך, בטרם הוכנס ל"חולות", לרוב היה מר טספמרום לבדו בחדר. סיטואציה זו מקצינה את הקשיים שבלאו הכי קיימים בחיים משותפים של מספר רב של אנשים בתא אחד. קל וחומר כאשר עסקינן באנשים שאינם חברים אלא זרים זה לזה.
29. מובן, כי הקשיים האמורים היו מתקיימים אף לו היו מוחזקים בכל תא מספר קטן יותר של אנשים. ואולם, הפגיעה האמורה מתעצמת כאשר מדובר במספר כה גבוה – לעיתים פי חמישה מהמצב שבו היו המצהירים לפני הגעתם ל"חולות", וכמעט כפול מזה שאמור היה להתקיים לפי תכנית המתאר הארצית 46.

ג. תכנית המתאר הארצית 46

30. כפי שנראה להלן, המצב הקיים במתקן "חולות" סותר את דרישותיה של התכנית שמכוחה הוקם המתקן, הקובעות כי אין להחזיק במגורון יותר משישה אנשים, לכל היותר.
31. מתקן חולות הוקם מכוח תמ"א 46, שהוכנה בהתאם להחלטת הממשלה 2507 הנזכרת לעיל ובעקבות החלטת המועצה הארצית לתכנון ובניה מיום 4.1.11. התכנית פורסמה למתן תוקף ביום 14.5.12. התכנית כוללת הוראות מפורטות להקמת המתקן, החל מהרמה הכללית ביותר (מיקום, תשתיות חשמל, ביוב ומים), עד לרמת האגפים, תתי האגפים והמגורונים.
32. תמ"א 46 כוללת כמה מסמכים ובהם הוראות התכנית והתשריט המחייבים וכן מספר נספחים מנחים, למעט נספח פריסת שימושים שהינו נספח מחייב. בסעיף 1.7 להוראות התכנית, שכותרתו "מסמכי התכנית", מפורטים בטבלה כלל המסמכים המרכיבים את תמ"א 46 וביניהם "פרוגרמה מפורטת" ו"נספח חברתי", שעליהם נעמוד להלן. בהערות לטבלה נכתב כי "**כל מסמכי התכנית מהווים חלק בלתי נפרד ממנה, משלימים זה את זה וייקראו כמקשה אחת**". עוד נכתב, שבמקרה של סתירה בין המסמכים המחייבים לבין המסמכים המנחים, ייגברו המסמכים המחייבים.
- יצוין, כי תמ"א 46 תוקנה באמצעות תמ"א 1/46 אולם תיקון זה אינו נוגע לסוגיה נשוא העתירה. העתק הוראות התכנית מצורף ומסומן ע/5.
- ניתן למצוא את כלל מסמכי תמ"א 46 בקישור:

<http://mavat.moin.gov.il/mavatps/forms/SV4.aspx?tid=4>

33. הנספח החברתי לתמ"א 46 נועד "לסייע לחברי ועדות התכנון בבואם להחליט על אישורה של התוכנית המוצעת. הנספח מכיל את סיכום השיקולים החברתיים שנשקלו במהלך התכנון, את פירוט ההשפעות החברתיות-קהילתיות הצפויות ואת ההמלצות שהוטמעו בתוכנית המוגשת לאישור" (סעיף 2.1 לנספח

החברתי). הנספח החברתי עוסק בתפעול היומיומי של המתקן (המכונה "משמורת" בתכנית, ר' סעיף 8.1 לנספח החברתי).

מפאת אורכו של המסמך, מצורפים העתקי העמודים הרלוונטיים מהנספח החברתי ומסומנים ע/6.

למלוא הנספח החברתי לתמ"א 46 ראו: <http://bit.ly/1TnoFHk>

34. פרק ז' לנספח החברתי, "הנחות בסיס ועקרונות עבודה", עוסק בין היתר בחשיבות ההקפדה על פרטיות ומרחב אישי בתאי המתקן. כך למשל נכתב כבר בראש הפרק, כי "המתקן יקפיד על כבוד השוהים ו"זכויות הפרט" שלהם ויאפשר מידה סבירה של פרטיות ותחושת ערך עצמי (אינדיווידואליות)" (סעיף 7.1 לנספח החברתי; ההדגשה במקור – א.כ.).

ואכן, בהמשך, בטבלה המסכמת את מערך המתקן על כל חלקיו, קובע הנספח החברתי כי יהיו "עד 6 אנשים ביחידת מגורים; כולל שירותים + כיור; ככל הניתן גם מקלחת" (ר' הטבלה בעמוד 89 לנספח החברתי).

35. במקום אחר עוסק הנספח החברתי במפורש ב"שמירה על זהות, פרטיות ועצמיות (מהות עצמית)" (סעיף 9.1 לנספח החברתי), וקובע כדלקמן:

פרטיות – צפיפות אובייקטיבית או סובייקטיבית הנובעת מגודל המרחב הפרטי וממספר השוהים ביחידת הדיור כמו גם מרחב בעל אופי מונוטוני, עלולים לגרום לאיבוד הפרטיות ותחושת העצמי (אינדיווידואליות). המשמעות עלולה להיות גם היא, גורם להתדרדרות המצב הנפשי, תסכול ויאוש. מספר אמצעים יכולים לקדם תחושה של מרחב אישי המאפשר פרטיות:

...

הקצאת מבנים ושטחים

• מומלץ כי בכל יחידת דיור יתגוררו עד 6 שוהים לכל היותר.

36. כאמור, בנספח החברתי נמצא שהבטחת פרטיות וכבוד השוהים במתקן תיעשה בשני אמצעים מצטברים: האחד, קביעת שטח מחיה מינימלי לכל אדם; והשני, קביעת מספר מקסימלי של אנשים שניתן לשכן בתא אחד. מדובר בהוראות מצטברות, שיש לקיים יחדיו.

37. קביעות הנספח החברתי בעניין זה אומצו בפרוגרמה המפורטת של התכנית. בעמ' 7 לפרוגרמה, טבלה מספר 2, מופיע תכנון הבנייה לרמת תת-אגף (125 שוהים). בשורה הראשונה בטבלה, תחת התחום "מגורים", מופיע "מגורון" ובפירוט:

"עד 6 שוהים במגורון רגיל

מיטות חד או דו-קומתיות

חדרים חצי רטובים (תא שירותים + כיור בחדר)

ציוד המגורון בהתאם להוראות הנספח החברתי"

בצד זאת, נקבעה בפרוגרמה המפורטת גם הוראה בדבר השטח המינימלי לאדם, ללא תלות במספר האנשים במגורון, ונקבע כי לכל שוהה יש להבטיח 3 מ"ר (לשם הדיוק, הפרוגרמה לא קבעה שטח מינימאלי אלא את שטח המגורון, שהועמד על 18 מ"ר. כאמור לעיל, ההוראה האחרת קבעה מגבלה על

מספר של עד 6 שוהים במגורון). יש לציין כי בהחלטת המועצה הארצית בהשגות שהוגשו לתכנית, הוחלט להגדיל בהוראות התכנית עצמה את השטח המינימלי לנפש ל-4.5 מ"ר, וכיום זהו השטח המינימאלי המחייב.

מפאת אורכו של המסמך, מצורפים העתקי העמודים הרלוונטיים מהפרוגרמה המפורטת ומסומנים ע/7.

38. נבקש להדגיש, כי הן הנספח החברתי והן הפרוגרמה המפורטת, קבעו בנוסף למספר מקסימאלי לשוהים במגורון, שלכל 6 אנשים אמור להינתן תא שירותים אחד. שני הנספחים אמנם מציינים הוראות נוספות לגבי שירותים (ומקלחות) ציבוריים, אולם בפועל רוב אם לא כל תאי השירותים במתקן נמצאים בתוך המגורונים. כאמור, בפועל הם משמשים 10 אנשים, למרות שבנספחים יועדו לשמש 6 לכל היותר.

39. כאמור, התכנית מצאה לנכון לקבוע ששני הנספחים האמורים מהווים חלק בלתי נפרד ממנה. כפי שראינו, על מנת להבטיח את זכויותיהם של השוהים במקום, נקבעו בנספחים הוראות בדבר שטח מינימאלי לאדם; ולצדן הוראות בדבר מספר מקסימלי של אנשים במגורון. לגבי השטח המינימאלי לאדם, בעקבות השגות שהוגשו, מצא מוסד התכנון לנכון להגדיל בתכנית את השטח המינימאלי שהפרוגרמה הקצתה לשוהה ל-4.5 מ"ר לאדם. לגבי מספר השוהים במגורון, לא נמצא שיש לשנות מהאמור בנספחים (וכאמור, הם מהווים חלק בלתי נפרד מהתכנית, אמורים להשלימה, ואמורים להיקרא כמקשה אחת).

40. למיטב ידיעת העותרים, לשוהים במקום ניתן השטח המינימאלי לאדם המובטח בתכנית. העותרים סבורים שראוי כי המשיבים יפעלו לכך שלשוהים במקום יהיה שטח מחיה מעבר למינימום הנקבע, אך בכך לא עוסקת העתירה.

41. עם זאת, המשיבים אינם מקיימים את דרישות תמ"א 46 ביחס למספר המקסימלי שנקבע לשוהים בתא, שהועמד כאמור על שישה. מדובר בהוראה שנקבעה פעמיים, בשני נספחים שונים, המהווים חלק בלתי נפרד מהתכנית. כפי שנראה להלן, טענת העותרים היא כי בשים לב לפגיעה בזכויות העומדות על הפרק, ולדרישות התכנית ונספחיה בעניין זה, יש להחזיק במתקן **לכל היותר** שישה אנשים בתא.

ד. פניות העותרים למשיבים בעניין מספר המוחזקים במגורון

42. ביום 21.2.16 פנה הח"מ מטעם הקליניקה לזכויות פליטים של אוניברסיטת תל אביב אל מנהל מרכז השהייה "חולות" בדרישה להקטנת מספר המוחזקים בתאים במתקן. במכתבו ציין הח"מ את הפגיעה הקשה בזכויות השוהים בתאים – העדרה של פרטיות, עומס על תשתיות בתאים, רעש תמידי שנגרם מהמספר הרב של אנשים המוחזקים יחד ועוד. הח"מ הזכיר כי לא מדובר באסירים פליליים, אלא במי שמטרת החזקתם במתקן אינה להענישם או לפגוע בהם. ממילא, ציין הח"מ, מספר המוחזקים בתא במתקן "חולות" עולה בהרבה על זה שנקבע לגבי אסירים פליליים במתקני שב"ס אחרים. לבסוף הזכיר הח"מ, כי אף תמ"א 46 עצמה, שהינה בגדר דין, קובעת שלא יוחזקו בתא יותר משישה אנשים. משכך, נוכח החריגה מהוראות התמ"א ונוכח הפגיעה הקשה בזכויות השוהים, דרש הח"מ לפעול לשינוי מידי של המצב. העתקים מהמכתב נשלחו ליועמ"ש המשיב 1 ולראש מינהל אכיפה וזרים אצל המשיבה 2.

העתק מכתבו של הח"מ מיום 21.2.16 מצורף ומסומן ע/8.

43. משלא התקבל מענה לפנייה, פנה הח"מ פעם נוספת ביום 3.4.16, בתזכורת לנציגו של המשיב 1. העתקים נשלחו פעם נוספת ליועמ"ש המשיב 1 ולראש מינהל אכיפה וזרים אצל המשיבה 2.

העתק מכתבו של הח"מ מיום 3.4.16 מצורף ומסומן ע/9.

44. בחלוף חודשיים מיום הפנייה הראשונה, ובהעדר מענה, פנה הח"מ בשלישית לגורמים הנזכרים לעיל. הפעם כיתב למכתבו גם את המשנה ליועץ המשפטי לממשלה (ייעוץ).

העתק מכתבו של הח"מ מיום 17.4.16 מצורף ומסומן ע/10.

45. ביום 19.4.16 התקבלה תשובתו של עו"ד מיכאל אביטן, רת"ח חסיונות ומשב"ל בשב"ס, מיום 17.4.16. אשר לטענות הח"מ בדבר הפגיעה בזכויות השוהים לכבוד ולפרטיות ולקשיים הנובעים מכך, נכתב כי "מקרה אחד של רעש תועד בשנת 2014... מעבר לאמור לא ידוע על תלונות בדבר רעש, צפיפות, קשיי שינה או מקרים נוספים שדרשו את התערבות עובדי מרכז חולות או מ"י... לרשות השוהים מערך רווחה הפועל במרכז במסגרות פרטניות או קבוצתיות ולמיטב ידיעתנו לא התקבלו פניות למשרד הבריאות... עובדי המרכז מסיירים באגפים בלילות ולא תועד או ידוע על אירוע בו נצפה שוהה זועק בלילות בחדרי השוהים... מהתרשמות גורמי המקצוע במרכז, אין עדות לתואר ו/או להמתנה ארוכה לתאי המקלחות או לתאי השירותים בחדרים ובשטחים הציבוריים".

אשר לטענת הח"מ כי המצב הקיים חורג מהוראות תמ"א 46 בדבר מספר האנשים המקסימלי שניתן לשכן בתא, הרי שמכתבו של עו"ד אביטן אינו כולל התייחסות לכך. במכתב נכתב כי המצב הקיים תואם את הוראות התמ"א הקובעות שטח מחייה מינימלי לאדם; אך אין בו התייחסות להוראות הנוספות בדבר מספר האנשים המקסימלי לאכלוס בכל תא.

העתק מכתבו של עו"ד אביטן מיום 19.4.16 מצורף ומסומן ע/11.

הטיעון המשפטי

א. הפגיעה בזכויות השוהים ב"חולות"

46. כפי שנראה להלן, המצב הקיים בתאי מתקן "חולות" פוגע בזכויות העותרים 1-2, ובזכויות השוהים שם בכלל, לפרטיות ולכבוד. זוהי פגיעה שהיא מעל ומעבר לפגיעה הנגרמת מאליה מעצם היותם מושמים בכפיה במתקן המגביל את חירותם, מכפיף אותם לפיקוח סוהרי ומאלץ אותם לחלוק את המרחב האישי ביותר עם זרים.

47. עניינה של עתירה זו בפגיעה הקשה הנגרמת לעותרים ולכלל השוהים במתקן בשל כך שמספר השוהים בתאי המתקן הוא יותר מכפול מזה שנקבע לגבי אסירים ועצירים, מזה המקובל במתקנים פתוחים בעולם ומזה המקובל בישראל ביחס למתקנים אזרחיים; והוא כמעט מכפלת המספר שתמ"א 46 קבעה כמספר המקסימלי לעניין זה. למספר הרב של השוהים בתא יש השלכה קריטית על עוצמת ומידת הפגיעה בזכויות העותרים.

I. הזכות לפרטיות

48. המצב הנוכחי, בו מוחזקים ב"חולות" עשרה אנשים בתא, מהווה פגיעה בזכות המוחזקים במתקן לפרטיות. זו פגיעה קשה ומתמשכת. הפגיעה מלווה את המוחזקים במתקן בכל שעות היממה במשך שנה שלמה בה הם נמצאים במתקן. בצד הפיקוח המתמיד מצד סוהרי שב"ס והמעקב אחר תנועותיהם מחוץ למתקן וחזרה אליו, אין למוחזקים מרחב כלשהו שבו הם יכולים להיות לבדם. לרשות המוחזקים במתקן עומדים השטחים הציבוריים והתאים, אשר הלכה למעשה גם הם ציבוריים. כך, במשך 24 שעות

ביממה הם נמצאים בסביבה הומת אדם, כאשר הם אינם מסוגלים לעסוק בחדרם בענייניהם האישיים ולא מתאפשר להם הניתוק מהסביבה המאפשר להם לחשוב, ללמוד, לקרוא, או פשוט להיות בשקט.

49. התנאים האמורים הופכים כל עיסוק של שוהה בענייניו האישיים למשימה קשה עד בלתי אפשרית. הרעש והצפיפות לא מאפשרים לאדם המעוניין באופן אנושי ומוכן שלא לחשוף את ענייניו הפרטיים לעיני כל, לשמור על מינימום של פרטיות. מדובר אפוא בפגיעה קשה בזכותם של השוהים לפרטיות מינימלית, ולו לרגע בודד, באופן שהביטוי "להיעזב במנוחה" מקבל משמעות ליטרלית של ממש.

50. הזכות לפרטיות הינה זכות אדם יסודית ואוניברסאלית ומוכרת ככזו במשפט הבינלאומי ובדין הישראלי. היא מעוגנת בסעיף 12 להכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות אדם – 1948 ובסעיף 17 לאמנה הבינלאומית לזכויות אזרחיות ופוליטיות – 1966 שעליה מדינת ישראל חתמה ואשררה. מדובר גם בזכות חוקתית המעוגנת בסעיף 6(א) לחוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו, הקובע כי "כל אדם זכאי לפרטיות ולצנעת חייו".

51. לפי ההגדרה המקובלת, אשר נטבעה על-ידי סמואל וורן ולואיס ברנדייס, הזכות לפרטיות היא "הזכות להיעזב לנפשך" – "The right to be let alone" (Samuel Warren & Louis Brandeis, The Right to Privacy, 4 **Harv. L. Rev.** 193 (1890)).

52. כבר בשנות ה-80 של המאה הקודמת ביקש המחוקק הישראלי לקדם חקיקה אשר תגן על הזכות לפרטיות במדינת ישראל:

"הפרט מוצא עצמו חשוף לעין כל בנושאים שהצנעה יפה להם והוא חש שעניינו האישיים האינטימיים ייהפכו – ללא הצדקה – לנחלת הציבור. מצב חדש זה יצר את הצורך לשריין את ההגנה על זכותו של אדם לפרטיות..." (הצעת חוק הגנת הפרטיות, תש"ס-1980, רשומות הצעות החוק, חוברת 1453, בעמ' 206).

53. החל מעיגונה בחוק-היסוד, הזכות לפרטיות הלכה והתבססה במשפט הישראלי. בתי המשפט, בהתאם לגישתו של המחוקק, פירשו את הזכות באופן רחב ומקיף:

"כל אדם בישראל זכאי לפרטיות' ... היקפה של זכות זו אינו נקי מספקות. רבות נכתב עליה. עתה, משניתן לה בסיס חוקתי חקוק, יש לפרשה מתוך 'מבט רחב'... על-כן יש לפרש הוראה חוקתית 'מתוך תפיסה רחבה, ולא באופן טכני'. מכאן הגישה – המקובלת במדינות דמוקרטיות נאורות – כי הוראות חוקתיות יש לפרש מתוך 'נדיבות'; מתוך גישה מהותית ולא גישה 'לגאליסטית', מתוך גישה עניינית ולא מתוך גישה 'טכנית' או 'פדאנטית'" (בג"ץ 2481/93 **דיין נ' מפקד מחוז ירושלים**, פ"ד מח (2) 456, 470 (1994)).

וכן:

"הזכות לפרטיות היא מהחשובות שבזכויות האדם בישראל (...). היא אחת החירויות המעצבות את אופיו של המשטר בישראל כמשטר דמוקרטי" (בג"ץ 6650/04 **פלונית נ' בית הדין הרבני האזורי בנתניה**, (לא פורסם, 14.5.06)).

54. הפסיקה הדגישה את מימדיה של הזכות הנוגעים לצנעת הפרט, הנחת האדם לנפשו ובחירותיו האישיות:

"...זכות הפרטיות מותחת את הקו בין הפרט לבין הכלל, בין 'האני' לבין החברה. היא משרטטת מיתחם אשר בו מניחים את הפרט לנפשו, לפיתוח 'האני' שלו, בלא מעורבות של הזולת..." (בג"ץ דיין, בעמ' 471).

וכן :

"מעשה... עלול להדיר אדם משלוותו, מהרגשת הביטחון האישי שלו ומתחושתו, כי הוא יכול לנהל את חייו לעצמו, בלי שענייניו הפרטיים הופכים לתצוגה לאחרים..." (ד"נ 9/83 בית הדין הצבאי לערעורים ואח' נ' ועקנין, פ"ד מב (3) 837, בעמ' 851).

וגם :

"עניינה של זכות הפרטיות הוא אפוא באינטרס האישי של האדם בפיתוח האוטונומיה שלו, במנוחת נפשו, בזכותו להיות עם עצמו ובזכותו לכבוד ולחירות" (ע"א 8483/02 אלוניאל בע"מ נ' אריאל מקדונלד, נח (4) 314 (פורסם בנבו, 30.03.2004).

55. על הפגיעה הכרוכה בחשיפה התמידית לעיניהם של אנשים זרים, נכתב גם בספרות מתחום מדעי הרוח והחברה :

"Those individuals that exist in a panopticon model become their own agents of oppression. The panopticon model can become a form of hegemony... The power of the panopticon becomes "a faceless gaze that transformed the whole social body into a field of perception: thousands of eyes posed everywhere, mobile attentions ever on the alert" (Foucault, 1972: **The Archaeology of Knowledge & The Discourse On Language**. Trans. A. Sheridan. New York: Pantheon Books).

56. הזכות לפרטיות קשורה באופן בל-יינתק עם הזכות החוקתית לכבוד, עליה נעמוד בהמשך. הזכות לפרטיות מאפשרת הגנה עצמית של המרחב האוטונומי ועל הזכות לכבוד ומאפשרת שליטה של אדם בחייו ועל עצמו. בכך מכיל הרעיון של כבוד האדם את האוטונומיה העצמית של האדם.

57. בנוסף, הזכות לפרטיות נובעת מהכרה בצרכים הפסיכולוגיים של האדם. צרכים אלה חשובים לרווחה שלנו כבני אדם ולאפשרות לממש את עצמנו באופן מיטבי :

"סוג אחר של הצדקות במעגל הפרט מדגיש צרכים פסיכולוגיים של בני האדם. צרכים אלה חשובים לרווחה שלנו כבני אדם (well-being) ולאפשרות לממש את עצמנו באופן מיטבי (flourishing). הספרות בתחום זה הצביעה על כמה צרכים, ונראה לי שאפשר לסווגם לכמה קבוצות משנה הגם שיש ביניהן חפיפה מסוימת: (1) צורך במרחב אישי; (2) צורך במגן מפני מבט זר שיש לו כוח ממשמע וממשטר; (3) צורך לשמור על אינדיווידואליות לנוכח התזזיתיות של החברה אשר מוציאה אותנו מהקשר העצמי שלנו" (מיכאל בירנהק, **מרחב פרטי: הזכות לפרטיות בין משפט לטכנולוגיה** (2010), עמוד 117).

58. המצב הקיים בתאים ב"חולות" מייצר פגיעה בצרכיהם הפסיכולוגיים והנפשיים הבסיסיים של השוהים: דחיסת מספר כה רב של אנשים לתוך תא אחד מצמצמת באופן משמעותי את מרחבם האישי ואינה מאפשרת להם להתגונן מפני אותו "מבט זר", שכן אין להם כל מקום פרטי שבו יוכלו למצוא מחסה ממנו. לשוהים בחולות אין מקום שבו יוכלו להתנתק מסביבתם. ניתוק זה הינו חיוני לנפש האדם ולהתפתחותו:

"הניתוק מהסביבה מאפשר לנו לנסות ולהתנסות, ללמוד, לתהות, לטעות, לחפש, לבדוק, לחשוב. אנו זקוקים למרחב האישי הפרטי הזה שלאחרים לא תהיה גישה אליו, ואילו אנחנו יכולים לפרוץ אותו ברצוננו ולהיפתח לאחרים ובכך לממש את שליטתנו בעצמנו" (בירנהק, שם, שם).

59. לעניין זה חשוב להזכיר, כי בית משפט נכבד זה פסק לא פעם כי גם לאדם שנכנס לישראל שלא כדין עומדות זכויות האדם הבסיסיות ובראשן הזכות לכבוד:

בהקשר זה חשוב להזכיר, כי "המסתנן" אינו נכנס בשערי המדינה ומשיל מעליו את אנושיותו וזכויותיו היסודיות" (עניין קו לעובד הראשון, בעמ' 397). "היקפה של הזכות החוקתית לחירות ולכבוד האדם חלה על כל אזרח ישראלי, כמו גם על הגר, מסתנן או פליט שנכנס לישראל בנסיבות אשר תהיינה" (עניין אדם, פסקה 113 לפסק דינה של השופטת ארבל, ההדגשה הוספה).

וכן:

"ראיתי להדגיש כי בפסיקתנו הוטעם זה מכבר כי כל אדם – ובכלל זה אסור ועצור, וודאי שגם מסתנן – "זכאי הוא לצורכי אנוש מינימאליים ויסודיים. עם צרכים אלה נמנים לא רק עצם זכותו לאכילה, שתייה ולינה כדי לקיים את גופו מבחינה פיזית, אלא גם סדרי אנוש תרבותיים מינימאליים של אופן סיפוק צרכים אלה, כדי לקיים את כבודו כאדם מבחינה נפשית" (בג"ץ איתן, פסקה 106 לפסק דינה של הנשיאה נאור, ההדגשה במקור).

II. הזכות לכבוד

60. התנאים בהם מוחזקים השוהים ב"חולות" פוגעים גם בכבודם, מעבר לפגיעה בפרטיות. הם נאלצים להצטופף עם תשעה אנשים זרים בתא אחד שגודלו מינימלי. הם חיים ברעש תמידי. הם נאלצים לחלוק את התשתיות הדלות שבתא עם אותם תשעה אנשים (בין היתר תא שירותים שנועד לשרת כמחצית ממספר האנשים בתא, לפי תמ"א 46). מטבע הדברים, למספר המוחזקים הגדול בכל תא ב"חולות" יש השפעה שחורגת מהעדרה של פרטיות. הוא מביא לפגיעות קונקרטיות ומוחשיות באיכות החיים של השוהים, ש"מאוחסנים" בחדרים צרים וארוכים עם זרים רבים.

61. מצב זה פוגע בזכותם של מבקשי המקלט לכבוד. ביסוד כבוד האדם עומדת האוטונומיה של הרצון. כבוד האדם הוא החירות של האדם לעצב את חייו ולפתח את אישיותו, וההכרה בשלמותו הפיזית והרוחנית של האדם, ובערכו כאדם ללא קשר למידת התועלת הצומחת ממנו לאחרים.

62. נזכיר, בית המשפט הנכבד פסק לא פעם, שאדם אינו מאבד את כל זכויותיו עם מאסרו (בג"ץ 355/79 קטלן נ' שירות בתי הסוהר, פד"י לד(3) 294, 298; בג"ץ 4634/04 רופאים לזכויות אדם נ' השר לבטחון פנים, ניתן ביום 12.2.07; בג"ץ 2245/06 דוברין נ' שירות בתי הסוהר, תק-על 2006(2) 3564, עמ' 9).

דברים אלה יפים בבחינת קל וחומר לענייננו, שהרי העותרים 1 ו-2 אינם אסירים, כי אם מבקשי מקלט הזכאים להגנות בינלאומיות (ומשכך אף אינם נדרשים לשוב לארצותיהם), שלא הואשמו בדבר.

63. חקיקת חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו בשנת 1992 עיגנה את זכות האדם, באשר הוא אדם, לכבוד. סעיף 2 לחוק-היסוד קובע כי "אין פוגעים בחייו, בגופו או בכבודו של אדם באשר הוא אדם" וסעיף 4 לחוק-היסוד קובע חובה פוזיטיבית, לפיה "כל אדם זכאי להגנה על חייו, על גופו ועל כבודו".

64. כבוד האדם אינו חדש במשפטנו, ומהווה ערך עליון גם בעולם היהדות:

"על פי עולמה של היהדות כל הכבוד שבעולם נאצל מהבורא, שהוא מלך הכבוד. כבוד האדם נגזר מכבוד הבורא מפני שהאדם נברא בצלמו. כבוד האדם פירושו שלא לבייש את צלם האלוקים שבאדם. אכן, כבוד האדם – או, כפי שהוא מכונה, "כבוד הבריות" – הוא ערך מרכזי ביהדות" (אהרון ברק, "חוקי יסוד וערכי יסוד", עמוד 421).

65. כבוד האדם הינו ערך עליון גם במשפט הבינלאומי. הוא נזכר במגילת האומות המיוחדות, ובהכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם. כך נכתב במבוא להכרזה:

"Whereas recognition of the inherent dignity and of the equal and inalienable rights of all members of the human family is the foundation of freedom, justice and peace in the world..."

ובסעיף 1 להכרזה:

"All human beings are born free and equal in dignity and rights. They are endowed with reason and conscience and should act towards one another in a spirit of brotherhood."

III. מידתיות הפגיעה

66. כאמור, פגיעה בזכויות האמורות טבועה בעצם השמתם של העותרים 1-2 במתקן "חולות", ודאי שכך הדבר עת הם מושמים בתא יחד עם אנשים נוספים. אולם כפי שנראה בהמשך, המספר המקסימלי שנקבע לגבי אסירים, עצירים, דיירים במתקנים אזרחיים בישראל, שוהים במרכזים פתוחים בחו"ל, וכן בהוראות תמ"א 46 עצמה – נע בין אדם בודד בתא, לשישה אנשים לכל היותר, באופן שאמור לשקף את האיזון הראוי בין התכליות הלגיטימיות השונות לבין הזכויות לפרטיות ולכבוד. ענייננו הוא במספר כמעט כפול מהגבול המקסימאלי האמור.

67. ענייננו הוא אם כן באותה "פגיעה חורגת", שהופכת את הפגיעה בזכויות העותרים 1-2 לבלתי מידתית. יובהר, כי המשיבים לא עמדו בתשובתם לפניית הח"מ על התכלית המצדיקה פניה זו – למעשה, תשובת המשיבים הייתה כי לא מוכרות להם התלונות האמורות. מעבר לכך שמדובר בטענה תמוהה בנסיבות

העניין, הרי שמתשובה זו ניתן ללמוד כי לו היו המשיבים מודעים לתלונות אלו, הרי שהם עצמם היו סבורים שמדובר במצב בלתי ראוי.

68. כך או כך, ודאי שהמשיבים יכולים לבנות מגורונים נוספים במתקן על מנת להקל על זכויות השוהים במתקן. החלטת המשיבים להמשיך ולפגוע בזכויות השוהים אינה מידתית, ואינה סבירה בנסיבות אלו. אף אם הדבר דורש השקעת משאבים נוספת, הרי שכביעתו של הנשיא ברק, "זכויות אדם עולות כסף" (דנג"ץ 4191/97 **רקנט נ' בית הדין הארצי לעבודה**, פ"ד נד(5) 330, פסקה 25).

69. ואחרי שאמרנו כל זאת, אין בענייננו אך פגיעה בלתי מידתית בזכויות, כי אם גם חריגה מהקבוע לעניין זה בתמ"א 46. בטרם נפנה לבחון את התמ"א, נבקש לסקור את התנאים שקבע המחוקק לגבי אחזקת אוכלוסיות אחרות בישראל במתקנים, פליליים או אזרחיים; ואת המצב המקובל בעולם בענייננו.

ב. סקירה השוואתית

I. השוואה למצב האסירים בישראל

70. על עוצמת הפגיעה בזכויות לכבוד ולפרטיות, בהקשר דנן, ניתן ללמוד בהיקש מההסדר שנקבע בתקנות לגבי אסירים ועצורים פליליים המוחזקים במתקנים אחרים של המשיב 2. הצורך להגביל את מספר השוהים בתא מוכר וידוע היטב לשירות בתי הסוהר. ואכן, מחוקק המשנה קבע מגבלות על מספר האסירים והעצורים שניתן להחזיק בתא: תקנה 2(ז) לתקנות בתי הסוהר (תנאי מאסר), תש"ע-2010 קובעת כי "בכל תא יהיו לא יותר מארבע מיטות לאסירים" ותקנה 3(ה)(2) לתקנות סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה – מעצרים) (תנאי החזקה במעצר), תשנ"ז-1997, קובעת כי לגבי תא מעצר, "יהיו בו לא יותר מ-4 מיטות לעצורים".

71. עינינו הרואות, כי בתקנות נקבעה כאמת מידה ראויה **מספר מקסימלי של עד 4 מיטות** לכלואים ולעצורים בכל תא, וזאת, יש להדגיש, ללא קשר לשטחי המחיה המינימליים שהוקצבו לאסירים ולעצורים, שנקבעו בתקנות נפרדות למינימום של 4.5 מ"ר לאדם (תקנה 2(ח) ותקנה 3(ה)(3), בהתאמה). בתכנית מתאר ארצית 24, הנוגעת למתקני כליאה, נקבע כי **לפחות 75% מתאי המאסר יהיו לאסירים בודדים**. כמו כן, התכנית מגבילה את מספר התאים שישמשו **להחזקת שלושה אסירים**, ללא יותר מ-25% מהתאים.

8. לא ניתן היתר להקמת בית סוהר חדש, אלא אם נתמלאו תנאים אלה:

(ד) לפחות 75% מתאי המאסר יהיו לאסירים בודדים. גודל כל תא לא

יפחת מ-6.5 מ"ר, כולל שטח למקלחת, בית כיסא וכיור רחצה.

(ה) לא יותר מ-25% מתאי המאסר יהיו לשלושה אסירים. גודל כל תא לא

יפחת מ-15 מ"ר, כולל שטח למקלחת, בית כיסא וכיור רחצה".

העתק תכנית מתאר תמ"א 24 מצורף ומסומן ע/12.

72. אכן, אין זה המצב בפועל בבתי הסוהר בישראל. ואולם, דו"ח הסניגוריה הציבורית בנושא הצפיפות במתקני הכליאה בישראל (2013) נכתב, כי המצב בבתי הכלא לפיו מעל 85% מתאי הכליאה משמשים יותר משני אסירים הוא מצב חמור ומדאיג הדורש טיפול. זאת, אגב, בניגוד גמור למצב ברוב מדינות אירופה, שם נהוג לשכן את האסירים בתאים בודדים (עמ' 5 לדו"ח). ואמנם, בתגובות שב"ס לדו"ח,

נכתב כי שב"ס פועל וימשיך לפעול לשיפור תנאי האסירים, בין היתר במסגרת התכנית הרב-שנתית של שב"ס. דהיינו, אף המשיבה 2 מכירה בכך, שלגבי אסירים פליליים, אין מדובר במצב תקין. ניתן למצוא את דו"ח הסנגוריה הציבורית בנושא הצפיפות במתקני הכליאה (2013) בקישור:

<http://www.justice.gov.il/Units/SanegoriaZiborit/News/Pages/Zfifut.aspx>

73. כאמור לעיל, בשונה מאוכלוסיית בתי הסוהר, העותרים 1 ו-2 אינם אסירים מורשעים. מתקן "חולות" הוא מתקן "אזרחי" שעל פי פסק הדין בעניין **דסטא** נועד "למנוע השתקעות". בנוסף, המדינה טענה בעניין **איתן** ובעניין **דסטא** כי הפעלת מתקן השהייה נועדה גם לתת מענה לצרכיהם של מבקשי המקלט. התנאים הקיימים בהם שוהים עשרה אנשים בתא לא רק שאינם מהווים מענה לצרכיהם של השוהים, אלא מהווים סטנדרט גרוע מזה שנקבע לאסירים ולעצירים פליליים, כפי שהוצג לעיל. גם כאשר אנשים נכלאים לשם ענישה, הענישה היא בעצם הכליאה ולא בכפיית תנאי מחיה שאינם עומדים בשום סטנדרט מקובל. חרף זאת, התנאים הנוכחיים השוררים ב"חולות" מסבים להם סבל וקשיים שאינם תואמים לתכליותיו האזרחיות של המתקן:

"לנוכחותם של המסתננים במרכז השהייה אופי "אזרחי" מובהק. הוראת השהייה המוצאת להם, שמכוחה הם נדרשים לסור למרכז השהייה, אינה פסק דין מרשיע. שהייתם שם אינה עונש על עצם הסתננותם (ראו פרשת אדם, בפסקה 90). המדינה עצמה מכירה בכך ש"עסקינן במרכז שהייה פתוח, שנועד לתכליות אזרחיות, ולא מתקן כליאה שנועד למטרות עונשיות" (פסקה 238 לתשובת המדינה)... ואמנם, דומה שראוי להבחין בין ניהול מתקן משמורת לבין מתקן פתוח: מתקני משמורת שוללים את חירותם של המוחזקים בהם באופן מוחלט, והם דומים במהותם לבתי כלא או מעצר.... בשונה מכך, על מרכז שהייה פתוח לקיים מאפיינים "אזרחיים", וזאת בהינתן ההבדלים שבין אוכלוסיית המסתננים לבין אוכלוסיית האסירים והעצירים" (פסק דין **איתן**, פסקאות 141-142 לפסק דינו של השופט פוגלמן).

74. בהתבסס על האמור לעיל, ניכר כי מצב הצפיפות בתאים שבמתקן חולות איננו מידתי ופוגע באופן קשה בזכויותיהם של השוהים בו לכבוד ולפרטיות. כאמור, בהינתן הדרישות שהוצבו ביחס למספר המירבי של אסירים ועצורים פליליים בבתי סוהר ובבתי מעצר, מקל וחומר שאין הצדקה לפגוע פגיעה קשה אף יותר בזכויותיהם לפרטיות ולכבוד של אנשים שכלל אינם אסירים ואשר נמצאים במדינה מתוקף הגנה בינלאומית.

II. מרכזי קליטה ושהייה בעולם

75. ניתן ללמוד על סטנדרט המגורים הסביר במתקן שהייה למבקשי מקלט ע"י השוואה למתקנים דומים במדינות אחרות בעולם. כפי שנפסק בפרשת **איתן** בקשר למתקן חולות:

"מדינות דמוקרטיות חולקות ערכי יסוד משותפים. ניתן ללמוד מהאחת לשנייה. באמצעות המשפט המשווה ניתן להרחיב את האופקים החוקתיים ולקבל השראה פרשנית" (**איתן**), פסקה 72 לפסק דינו של השופט פוגלמן, והאסמכתאות שם).

ההשוואה למצב במדינות אירופה מראה כי המצב בישראל חמור בהרבה ממתקנים אחרים המשמשים לאכלוס מבקשי מקלט. המצב בישראל קשה במיוחד לאור העובדה שבעוד שבמרבית המדינות שנבדקו לצורך עתירה זו השהייה במרכזים אינה כפויה, אלא ניתנת כשירות על ידי המדינה ולתקופות זמן קצרות יחסית, השהייה בחולות נכפית על מבקשי המקלט, לתקופה של 12 חודשים, וללא אפשרויות פנאי ותעסוקה.

76. בגרמניה חדרים במרכזי הקליטה המיועדים למבקשי המקלט בחודשיהם הראשונים במדינה כוללים בין 2-4 מיטות בחדר, כאשר לכל אדם שטח מחיה של 4.5-7 מ"ר. יש לציין כי מגורים אלה נועדו לאכלוס מבקשי מקלט לתקופה של עד 6 חודשים בלבד. ראו:

<http://www.asylumineurope.org/reports/country/germany/reception-conditions/access-forms-reception-conditions/conditions-reception>

77. מרכזי שהייה דומים בבריטניה מאכלסים 1-2 אנשים בחדר. גודלם של חדרים המיועדים לבודדים הינו 10 מ"ר, וחדר המיועד לשני אנשים יהיה בגודל 15 מ"ר. המקלחות במרכזים אלה משותפות ל-6-7 אנשים. ראו:

http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/reports/docs/emn-studies/27.united_kingdom_national_report_receptionfacilities_en_version_jan2014_final.pdf

וגם:

<http://www.asylumineurope.org/reports/country/united-kingdom/reception-conditions/access-forms-reception-conditions/types>

78. בשוודיה, רשויות ההגירה משכנות את מרבית מבקשי המקלט בדירות. בעוד שמשפחות משוכנות בדירות נפרדות, מבקשי מקלט בודדים חולקים דירה של 2 חדרים עם 6 אנשים, כך שבכל חדר ישנם כ-3 אנשים. ראו:

http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/reports/docs/emn-studies/26.sweden_national_report_reception_facilities_final_feptember2013_en.pdf

79. מרכזים למבקשי מקלט בלטביה כוללים עד 4 אנשים בחדר אחד, וגם במרבית המרכזים בדנמרק קיים סטנדרט דומה (4-5 אנשים בחדר).

בעניין לטביה ראו:

<http://www.pmlp.gov.lv/en/home/services/asylum-seeking/mucenieki.html>

בעניין דנמרק ראו:

<http://refugees.dk/en/facts/the-asylum-procedure-in-denmark/asylum-centers/>

III. מתקנים אזרחיים בעלי אופי דומה בישראל

80. כפי שכבר צוין לעיל, מתקן "חולות" הוקם ואושר כמתקן שהייה פתוח, שנועד לתכליות אזרחיות, ולא כמתקן כליאה למטרות עונשיות. ככזה, עליו לקיים מאפיינים אזרחיים.
81. ניתן ללמוד על הסטנדרט הראוי מבחינת מספר אנשים בחדר במתקן גם מתוך השוואה למתקנים אזרחיים אחרים המיועדים למגורים משותפים. סקירה של נהלים ותקנות הבינוי במתקנים אזרחיים שונים, המשמשים מגוון רחב של אוכלוסייות, מראה כי מספר האנשים בחדר נע בין 2 ל-4 אנשים כאשר מדובר בשהייה ממושכת, והמספר המקסימלי שנמצא הוא 6 אנשים, וזאת לעתים בכפוף לקבלת אישור מיוחד.
82. כך למשל, סטנדרט המגורים הקבוע בתקנות הפיקוח על מעונות (תנאי קבלה ושהיה של מטופלים במעון שהוא מוסד לטיפול סוציאלי), התשנ"ד-1994 עומד על 4 אנשים, ובאישור מיוחד על 6. סעיף 45 לתקנות קובע כי:

45. חדרי מגורים

(ב) לא ישוכנו בחדר יותר מארבעה מטופלים במוסד שבו שוהים מטופלים מעל חודש; ואולם באישור המפקח ולצורכי טיפול ושיקום ניתן יהיה לשכן שישה מטופלים בחדר.

83. סעיף 22(1) לתקנות הפיקוח על מעונות (תנאי המגורים וטיפול בזקנים עצמאיים ותשושים במעונות לזקנים), תשס"א-2001, קובע כי במעון לא יתגוררו יותר משני זקנים בחדר מגורים:

22. חדרי מגורים לזקנים

בחדר מגורים של זקן יתקיימו כל אלה:

(1) לא יתגוררו בחדר יותר משני זקנים; יוקצו חדרים גם לבודדים; שטחו של חדר לשניים לא יפחת מ-12 מ"ר, שטחו של חדר לבודד לא יפחת מ-8 מ"ר;

84. על פי מסמך של התאחדות הסטודנטים בישראל משנת 2012, שהוגש למינהל מקרקעי ישראל, "בניית מעונות סטודנטים – קווים מנחים", במעונות סטודנטים משוכנים בין אדם אחד לשלושה, כשבדירות יכול המצב להגיע גם לשישה (ר' עמ' 1-2 לנספח, וכן ההמלצות בסעיף 4 על כך שבעתיד לא ייבנו חדרים שישכנו יותר מ-2 אנשים).

העתק מסמך התאחדות הסטודנטים מצורף ומסומן ע/13.

85. קובץ הנחיות משרד החינוך לתכנון ישיבות תיכוניות במתכונת של פנימייה קובע כי מספר השוהים בחדר יהיה 3-4 תלמידים:

"בכל חדר יגורו לא פחות משלושה תלמידים ולא יותר מארבעה תלמידים. לכל תלמיד יש להקצות שטח של לפחות 5 מ"ר (לא כולל ארונות, מקלחות ושירותים). במקרים חריגים יש לקבל את אישור המפקח על הפנימייה" (מדינת ישראל, משרד החינוך התרבות והספורט: **הישיבה התיכונית הפנימייתית** – **קובץ נהלים**, מהדורה ראשונה תשס"ו, עמוד 41).

ראו: <http://www.mchp.gov.il/Dormitory/Pages/default.aspx>

86. תקנה 10(ג) לתקנות הפיקוח על מעונות (אחזקת ילדים במעון רגיל), תשכ"ו-1965 קובעת כי :

"לא ישוכנו בחדר שינה אחד יותר מ-6 ילדים"

87. סעיף א' לנוהל מס' 0.3 מטעם השירות לילד ולנוער (פורסם : 1.9.97), שכותרתו "חדרי חניכים", קובע :

"א. אין לשכן יותר מארבעה חניכים בחדר אחד".

ניתן למצוא ב"קובץ נהלים – המעון ופעולותיו", בנהלי השירות לילד ולנוער, בקישור :

<http://www.molsa.gov.il/Populations/Youth/ChildrenAtRisk/ExtraHomeAssigning/Pages/default.aspx>

88. לסיכום, ניתן לראות כי למרות שעסקינן במתקן אזרחי, בפועל תנאי הצפיפות בתאים אינם עולים בקנה אחד עם הקריטריונים המקובלים ביחס למתקנים אזרחיים אחרים בישראל. לא רק זאת, אלא שהמתקן אף לא עונה על אמות המידה הנדרשות במתקני שב"ס לגבי אסירים ועצירים פליליים. כמו כן, רמת הצפיפות הקיימת בתאים במתקן "חולות" גבוהה במידה ניכרת בהשוואה למצב השורר במתקנים פתוחים הנועדים לאכלוס מבקשי מקלט במדינות שונות בעולם.

ג. המשיבים פועלים בניגוד לתמ"א 46

89. עד כה ראינו כי המצב הקיים ב"חולות" חורג מהנהוג ביחס למתקנים פתוחים בעולם; חורג מהתקן שנקבע לגבי אסירים ועצורים בישראל; וחורג מהתקנים שנקבעו ביחס למתקנים אזרחיים אחרים בישראל. אלא שכפי שראינו לעיל, המצב הקיים ב"חולות" בכל הנוגע למספר השהים בתא חורג אפילו מהדרישות הקבועות בתכנית שמכוחה הוקם המתקן עצמו, היא תמ"א 46. המועצה הארצית לתכנון ובנייה, בהמלצתה לאשר את תמ"א 46, הכירה בפגיעה הקשה בזכויות המוחזקים בו. בתכנית המאושרת נקבע כי נספחי התכנית, המורים על מספר מקסימלי של שישה אנשים במגורון, יהוו חלק בלתי נפרד ממנה, ישלימו אותה ויקראו כמקשה אחת. זאת, בצד הוראות נוספות המבטיחות שטח מחיה מינימלי לכל שוהה, ללא תלות במספר המוחזקים במגורון.

90. נזכיר, כי תכנית מתאר ארצית הינה בגדר חיקוק :

"כבר נקבע (ע"א 416/58, בע"מ 922), ש"פקודת בנין הערים ושלוחותיה (חוקי עזר ותוכניות-בנין-ערים שנעשו על-פיה) הן מבחינת 'חיקוקים'...". הוא הדיון בחוק בתקנות הנלוות לו ובתוכניות המיתאר המוצאות מכוחו. משמעות הדבר היא, שחובות המוטלות מכוח כל אחת משלוש המסגרות הללו, יכולות להוות בסיס נאות לעוולה של הפרת חובה חקוקה" (ע"א 119/86 קני בתים בע"מ נ' הוועדה המקומים לתכנון ובניה, נתניה, פ"ד מו(5) 727, 742 (1992)).

וכן :

"תכנית מתאר היא בגדר חיקוק וחלים עליה כללי הפרשנות הנוהגים ביחס לדברי חקיקה" (ע"א 10213/03 מרחבי השרון בע"מ נ' דוד מייזלק [פורסם בנבו] (30.1.06)).

וגם :

"תמ"א 35... היא בבחינת חיקוק, על כל המשמעויות הנובעות מכך, הן לעניין מעמדה הסטטוטורי הן לעניין דרכי פרשנותה" (עע"מ 6944/11 המועצה האזורית לתכנון ובניה נ' שי זלצר, [פורסם בנבו] (16.08.15)).

91. עקרון חוקיות המנהל הקובע כי הרשות המינהלית תפעל בהתאם לדין ולחקיקה המסמיכה אותה הוא מאבני היסוד של המשפט המינהלי. עיקרון זה מגלם את האידאל הדמוקרטי, במובן זה שהרשות המינהלית תפעל בהתאם למה שהמחוקק התיר לה. עקרון חוקיות המינהל נדון לאורך השנים בפסיקה. בהתייחס למשיב 2, בית משפט נכבד זה קבע כי:

"בגדרי סמכותו, כפוף שירות בתי הסוהר לעקרונות כלליים של השיטה החוקתית, וליסודות ההכרה החוקתית בדבר זכויות האדם וזכויות האסירים הנגזרות מכך. המגבלות שהוא מוסמך להטיל על האסירים נובעות מן החוק המסמיך – היא פקודת בתי הסוהר, אך מקום שמגבלות אלה פוגעות בזכויות אדם, עליהן לעמוד גם במבחן החוקתי של פסקת ההגבלה שבחוק היסוד. **כאשר מדובר בזכות אדם חוקתית, הנתונה לאדם באשר הוא אדם מכח חוק היסוד, אין לחפש בדין המסמיך את הרשות לכיבודה, אלא ההיפך מכך: במקום שהרשות מבקשת להגבילה, יש לבחון האם נתונה בידיה סמכות לכך, והאם השימוש שנעשה בה מהווה פגיעה חוקתית מותרת על פי פסקת ההגבלה שבחוק היסוד" (בג"ץ 2245/06 דוברין נ' שירות בתי הסוהר, תק-על 2006(2) 3564, עמ' 10; ההדגשה הוספה).**

ובהמשך נכתב כי:

"אילו שלל הנציב את זכות היסוד, היה הדבר מחייב הנחת תשתית של טעמים טובים לפגיעה, והגדרת היקפה על פי מבחני פסקת ההגבלה" (שם).

92. כאמור, הוראות תמ"א 46 הן דין מחייב, והמשיב אינו יכול לפעול בניגוד להן, ובכל מקרה הוא אינו יכול לפגוע בזכויות מעבר לגבולות שהציבה התמ"א. אכלוס של עשרה אנשים בתא ב"חולות" מהווה חריגה מדרישות שנקבעו בשני נספחים המהווים חלק מתמ"א 46, מכוחה נבנה המתקן ועל פיה יש לתפעלו. שירות בתי הסוהר, בתפעול המתקן, פועל בניגוד לתכנית.

93. יצויין, כי נספח הפרוגרמה המפורטת והנספח החברתי, המהווים חלק ממסמכיה של תמ"א 46, הם במעמד של נספחים מנחים. ואולם, נפקות האבחנה בענייננו היא ביחס הפנימי שבין מסמכיה המחייבים של התכנית לבין מסמכיה המנחים, כשידם של הראשונים על העליונה. ר' לעניין זה סעיף 1.7 להוראותיה המחייבות של התכנית: "כל מסמכי התכנית מהווים חלק בלתי נפרד ממנה, משלימים זה את זה וייקראו כמקשה אחת. במקרה של סתירה בין המסמכים המחייבים לבין המנחים יגברו המסמכים המחייבים. במקרה של סתירה בין המסמכים המחייבים לבין עצמם תגברנה ההוראות על התשריטים" (ההדגשה נוספה).

94. דהיינו תמ"א 46 עצמה לא מתייחסת לנספחים המנחים, ובכלל זה לנספח החברתי ולנספח פרוגרמה מפורטת, כאל המלצות שניתן לסטות מהן כלאחר יד. הוראות התכנית המחייבות מתייחסות לסיטואציה אפשרית שבה תתגלה סתירה בין מסמכי התכנית השונים, וקובעת כי במקרה שכזה יגברו המסמכים

המחייבים (ההוראות, התשריט ונספח פריסת השימושים) על המסמכים המנחים. במקום שלא קיימת סתירה בין המסמכים המנחים לבין המסמכים המחייבים, יש לפעול בהתאם לקבוע בנספחים המנחים, שהרי "כל מסמכי התכנית מהווים חלק בלתי נפרד ממנה, משלימים זה את זה וייקראו כמקשה אחת". לעניין זה ר' גם ע"פ 586/94 מרכז הספורט אזור בע"מ נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו), פסקה 15 לפסק דינו של כב' השופט זמיר: "ניתן לומר כי דין הוא שתכנית בינוי אשר צורפה לתכנית מיתאר או לתכנית מפורטת ואושרה על ידי הוועדה המקומית לתכנון ולבנייה יחד עם תכנית המיתאר או התכנית המפורטת, יש לה מעמד משפטי כמו לתכנית המיתאר או לתכנית המפורטת".

95. בכל הנוגע למספר השהים בתא, מסמכי התכנית המחייבים לא קובעים הוראה כלשהי. לפיכך, אין בתכנית הוראות הגוברות על הדרישה הקבועה בנספח החברתי ובנספח הפרוגרמה המפורטת שלפיה מספר השהים בתא לא יעלה על 6, או סותרות אותה. משכך, ומאחר שהנספחים מהווים חלק בלתי נפרד מהתכנית והם "משלימים זה את זה וייקראו כמקשה אחת", הרי שמדובר בנספחים שהוראותיהם הם חלק מן הדין. להשוואה, הנספחים פורסמו באותו אופן בו פורסמו מסמכי התכנית המחייבים, ושינוי בהם היה מחייב פרסום מחדש (ר' עע"מ 2339/12 שוחט נ' הוועדה המקומית לתכנון ולבניה כפר סבא, [פורסם בנבו] (19.8.13)).

96. יש ליתן משקל גם לעובדה שתמ"א 46 קבעה אותה מגבלה בדבר מספר מקסימלי של 6 שוהים בתא בשני נספחים שונים – הן בנספח החברתי והן בנספח הפרוגרמה המפורטת.

97. עוד נזכיר, כי הוראות נספחי התמ"א יוצרות הרמוניה חקיקתית עם ההוראות שהובאו לעיל בנוגע למספר האנשים המקסימלי במתקנים אחרים, כמו גם במתקני שב"ס אחרים, באופן המגביל את הרשות במספר האנשים שיש לשכן בתא. כמו כן, המספר שנקבע בתמ"א כגבול העליון, מתקרב לזה שנקבע לגבי מתקנים אחרים, וודאי שיותר מזה הנהוג בפועל בידי המשיב.

98. לבסוף יש להזכיר, כי העמידה על קיום הוראת נספחי התמ"א בנוגע למספר השהים בתא, מתבקשת גם בשים לב לחובת המשיבים בכיבוד זכויות האדם של השהים. אכן, עורכי תמ"א 46 קבעו מספר שוהים מקסימלי בתא, הוראה שמצביעה במישרין על מחויבותיה המינימליות של המדינה לשמירה על פרטיות וכבוד לשהים, שהינן כאמור זכויות יסוד שלהן מעמד חוקתי. ההגבלה בדבר מספר השהים בתא נכתבה ועוגנה בשני נספחים נפרדים לתכנית, שעסקו בתכנון המגורונים ברמה המפורטת ביותר. הסטייה מהוראות התכנית גורמת לפגיעה קשה ומתמשכת בזכויות השהים, וכל זאת בניגוד לדין ולכוונת עורכי התכנית.

99. יודגש, שבהתאם למספר האנשים שקבעו הנספחים עבור כל תא, נקבע בשני הנספחים כי יוצבו כיור ותא שירותים אחד בכל תא. דהיינו, לפי תמ"א 46, כל שישה אנשים אמורים היו לחלוק כיור ותא שירותים אחד; ובמצב הקיים, עשרה אנשים חולקים תשתית שאמורה הייתה לשרת 60% מהאנשים שהיא משרתת בפועל.

100. כאמור לעיל, בתשובתו של עו"ד אביטן מיום 19.4.16 לא ניתנה תשובה לעניין זה. כל שנכתב לעניין היחס בין המצב הקיים לבין הוראות התמ"א, הוא כי המשיבה עומדת בהוראות אחרות שנקבעו בתמ"א, בדבר שטח מחיה מינימלי לאדם, טענה שעליה העותרים לא חולקים (הגם שראוי, וניתן, לאפשר לשהים במקום שטח מחיה גדול יותר). ואולם, ההוראה בדבר השטח המינימלי אינה מחליפה או מייתרת את דרישות תמ"א 46 בדבר המספר המקסימלי של אנשים שיש לשכן בתא. כזכור, הנספח החברתי הוכן לאחר חשיבה מרובה על הנושא ועמד על כך שיש חשיבות הן לשטח המחיה המינימלי והן למספר

השוהים המקסימלי בתא; ולמעשה, בעוד שהנספח לא קבע המלצה ביחס לשטח המחיה המינימלי (זו נקבעה בפרוגרמה המפורטת ולאחר מכן שונתה במסגרת התכנית), הוא קבע מגבלה של 6 אנשים בתא, ללא תלות בגודלו. מספר זה אומץ גם על ידי הפרוגרמה המפורטת.

101. נזכיר, כי גם ביחס לעצורים ואסירים, קובעות התקנות הרלוונטיות גם הוראות ביחס לשטח המינימאלי בתא, וגם ביחס למספר האנשים המקסימאלי בו. זהו המצב גם ביחס לחלק מהמתקנים האזרחיים הנזכרים לעיל.

102. משכך, אין בתשובת המשיב כל התייחסות לטענה, כי הוא אינו עומד בהוראות דרישות הקבועות בתמ"א 46 לעניין מספר השוהים בכל תא. המשיב לא טען כי הוא עומד בהן, או מדוע הוא סבור כי אינו צריך לעמוד בהן. כל שהשיב הוא, שהוא עומד בהוראות אחרות של התכנית לעניין שטח המחיה המינימלי לאדם.

103. נבקש להדגיש, כי אכלוס של 10 אנשים בתא חורג **בהרבה** מהמספר המקסימלי שהתכנית קבעה כגבול העליון. למעשה, המשיב כמעט והכפיל את מספר השוהים בכל מגורון, ביחס לזה שקבעה תמ"א 46.

104. חשוב לציין בהקשר זה, כי שישה אנשים במגורון הינו המספר המקסימלי שנקבע בתמ"א 46 כמספר האנשים בתא. נוכח אופיו האזרחי של המתקן; נוכח הדין החל על מתקני שב"ס אחרים; וכן נוכח הפגיעה הקשה בזכויות האנשים המוחזקים במתקן "חולות", יש לצמצם את מספר האנשים השוהים בתא למספר נמוך מ-6, כאשר לכל היותר, במקרי קצה חריגים המצדיקים זאת, ניתן יהיה לשכן שישה אנשים בתא. בכל אופן, ברור שזהו הגבול העליון האפשרי, והמצב הקיים אינו יכול לעמוד.

סיכום

105. במתקן "חולות" מוחזקים בעל כורחם אלפי בני אדם, מבקשי מקלט ואנשים הזכאים להגנות בינלאומיות, שלא הואשמו ולא הורשעו בדבר. הם מוחזקים בתנאים קשים, שאינם משרתים תכלית לגיטימית כלשהי, בין היתר בצפיפות ובהעדר פרטיות.

106. אכלוס של עשרה אנשים בכל תא פוגע בצורה חמורה בזכויות לפרטיות ולכבוד של השוהים במתקן. מצב זה גורם להם לקשיים ולסבל מתמשך. הפגיעה אינה עולה בקנה אחד עם היות מרכזו שהייה בעל אופי אזרחי, והיא חורגת אף מהמצב שנקבע בחקיקה ביחס לאסירים מורשעים ולעצורים פליליים, ביחס למצב הקיים במתקנים אזרחיים אחרים בישראל וביחס למצב השורר במרכזי שהייה בעולם.

107. מעבר לפגיעה בזכויות היסוד, המצב שקיים כיום במתקן "חולות" נוגד את דרישות תמ"א 46, שמכוחה הוקם המתקן במסמכי התמ"א נקבע במפורש כי לא ניתן לשכן יותר מ-6 אנשים במגורון, כאשר מספר זה מהווה גבול עליון שצריך להיות החריג ולא הכלל, וכאשר יתר התשתיות במגורון לא תוכננו לשרת מספר כה גדול של אנשים.

108. משכך, יש למנוע מכאן והלאה אכלוס יתר של מספר גדול של אנשים בכל תא, ולהביא למצב שבו ישוכנו בתא אחד אנשים בודדים, ובכל מקרה לא יותר משישה, הוא המספר המירבי האפשרי לפי תמ"א 46, בכדי שיושג איזון בפגיעה בזכויותיהם של השוהים. על כן מתבקש בית המשפט הנכבד ליתן צו על תנאי כמבוקש בעתירה ולאחר שמיעת תשובת המשיבים לעשותו למוחלט. כמו כן מתבקש בית המשפט הנכבד להורות על תשלום הוצאות ושכר טרחת עו"ד לטובת העותרים.

אלעד כהנא, עו"ד *

ב"כ העותרים

* עתירה זו נכתבה בידי גב' מאיה אשכול ומר אסף קרמר מהתכנית לזכויות פליטים באוניברסיטת תל אביב

היום, 6 ביוני 2016, כ"ט באייר תשע"ו